

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС І ЙОГО ВПЛИВ НА ВИЩУ ТЕХНІЧНУ ОСВІТУ

Михайло Згуровський, Юрій Якименко

Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут", Київ, Україна

Резюме: Розглядаються важливі проблеми, які мають бути розв'язані на шляху реформування вищої технічної освіти у зв'язку з приєднанням України до Болонського процесу.

КОНТЕКСТ

В усі часи вища технічна освіта значною мірою визначала і сьогодні визначає довгостроковий економічний розвиток країни, виступає активним учасником розроблення та впровадження новітніх технологій, забезпечує науково-технічний рівень практично всіх галузей економіки. Тому реформування вищої технічної освіти України, яке вже давно назріло, має бути одним із пріоритетів державної політики у зв'язку з приєднанням нашої країни до Болонського процесу.

Такі структурні перетворення за узгодженою з європейськими країнами системою критеріїв та стандартів дозволять Україні стати визначною частиною європейського освітнього і наукового простору.

Але в нашій країні необхідно переглянути структуру освітньо-кваліфікаційних рівнів, впровадити систему залікових кредитних одиниць, прийнятих в Європі, створити умови для високої мобільності студентів, викладачів на науковців, гарантувати якість освіти відповідно до європейських норм та стандар-

тів, узгодити вітчизняні наукові ступені з європейськими, створити дієву систему забезпечення надання освіти протягом усього життя.

Тож Болонські перетворення для України мають захопити в свою орбіту не лише сферу вищої освіти, а й інші стратегічно важливі сегменти суспільства.

ОПИС ПРОБЛЕМИ

Щоб досягти головної мети – стати повноправними членами європейського освітнього та наукового співтовариства Україні належить зробити наступні кроки.

Перше. Держава має сформулювати стратегію пріоритетного науково-технологічного розвитку у вигляді національних програм на основі залучення вітчизняного виробництва, науки, освіти і бізнесу у єдиному монолітному комплексі.

Друге. Потрібно усунути невідповідності між потребами економіки та обсягами і структурою підготовки і перепідготовки фахівців шляхом стратегічного планування розвитку

пріоритетних галузей економіки і їх збалансованого кадрового забезпечення.

Третє. Сучасні потреби суспільства вимагають комплексного вдосконалення чотирьох головних ланок освіти: професійно-технічної, спеціально-технічної, вищої і післядипломної, як взаємоузгоджених ланок реалізації принципу "Освіта протягом усього життя".

Четверте. Потребує піднесення суспільний статус професійно-технічної освіти, йдеться про її інтеграцію у виробничий сектор країни. Кваліфікований робітник та молодий спеціаліст мають бути віднесені до "спеціальної професійної освіти", які фахівці з доінженерною підготовкою, як і багато років готувалися в Україні.

П'яте. На жаль, не адекватно до потреб суспільства у фахівцях з вищою освітою діє друга ланка освіти, до якої відносяться технікуми, коледжі та вищі професійні технічні училища. Підготовка більш ніж 10 тисяч бакалаврів в 150 коледжах не відповідає основним вимогам до фундаментальної складової базової вищої освіти.

Шосте. Суттєві структурні невідповідності з потребами суспільства характерні і для вищої освіти. Це неоптимальність мережі ВНЗ, неузгодженість освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра і магістра з вимогами роботодавців, невизначеність місця цих рівнів на ринку праці, надлишкова кількість напрямів, спеціальностей та спеціалізацій вищої школи. Зокрема, в Україні кількість напрямів (76) і спеціальностей (584) у 2–2,5 рази перевищує аналогічні показники у США, Англії, Японії.

Сьоме. На превеликий жаль, в Україні не створено ефективної системи післядипломної освіти, що задовольнила б потреби ринкової економіки і була б тісно з нею пов'язана. Більшість з 562 інститутів підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів МОН України діють відокремлено як від виробничого сектора, так і від потужних університетів; вони

не забезпечені висококваліфікованими кадрами, мають слабку навчально-лабораторну базу. Для адаптації цієї ланки освіти до потреб ринку праці доцільно здійснити її інтеграцію з університетами, вдосконалити зміст навчання з огляду на необхідність вивчення питань банкрутства, корпоративного управління, корпоративного права, охорони інтелектуальної власності, конкурентоспроможності, забезпечувати підготовку для роботи в нових господарських структурах і сфері бізнесу.

Восьме. В Україні спостерігається протягом останніх 10–15 років значний розрив між виробничим сектором і вищою школою, що призвело до послаблення проблемно-орієнтованої підготовки студентів, зниження якості дипломного проектування, звузило виробничі практики і, як наслідок, погіршило кваліфікаційні рівні випускників ВНЗ.

Тож вихід – у створенні регіональних навчально-науково-виробничих комплексів за схемою "університет–коледжі та професійно-технічні училища–компанія чи корпорація", як це практикується у світі. При цьому частина коштів компаній має витратитися на цільове навчання і перепідготовку кадрів, а також на створення сучасної навчально-лабораторної бази закладів комплексу.

Дев'яте. На жаль, вищим навчальним закладам відводиться другорядна роль у проведенні передових наукових досліджень, які є основою елітної університетської підготовки, хоча відродження національної науки є однією з найбільш нагальних проблем держави. Традиційно ця проблема зводиться до принципів фінансування. Відомо, що для забезпечення пріоритетного науково-технологічного розвитку будь-якого суспільства, воно має виділяти на науку близько 3 % від ВВП. Але чи повинні ці витрати лягати на державний бюджет? Ні. Досвід США, Японії, передових країн Євросоюзу, які фінансують науку на рівні 3 % і вище від ВВП, засвідчує: частка бюджетних коштів сягає до 0,5 % (на фінансу-

вання лише фундаментальних досліджень), решту 2,5–3 % наука отримує від виробничого сектора, який разом із освітою є невід'ємним учасником інноваційного трикутника "виробництво–наука–освіта".

Інші перешкоди для входження України в європейський освітній простір можуть бути подолані відносно швидко і безболісно.

Це стосується прийняття системи, яка визначає докторський рівень як третій цикл навчання, бо структура освітньо-кваліфікаційних рівнів, яка існує в Україні, дозволяє легко перейти до третього ступеня – доктора філософії, який визначено Берлінською декларацією 2003 року як невід'ємною складовою триступеневої системи підготовки на європейському просторі.

При цьому програми підготовки кандидатів наук потребують узгодження з програмами підготовки докторів філософії (PhD). Ці узгодження мають здійснити учасники Болонського процесу і, задовольнивши вимоги до PhD, Україна може ввести освітньо-науковий ступінь доктора філософії. На даному етапі в Україні ступінь доктора наук можна залишити як визнання вищої наукової кваліфікації на теренах України.

І останнє. Для здійснення своєї місії, як ключових інституцій суспільства, що мають присвятити себе пошуку і розповсюдженню найновіших об'єктивних знань, надаючи суспільству інтелектуальні орієнтири, університети мають діяти, ґрунтуючись на принципах автономії та академічної свободи, а політична і економічна влада повинна цю автономію і академічну свободу університетам гарантувати, аби зберегти спроможність університетів вести пошук істини.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для адаптації національної системи вищої освіти до потреб суспільства і ринку праці необхідно:

- на законодавчому рівні визначити освітньо-кваліфікаційний рівень "бакалавр", як рівень базової вищої освіти з ґрунтовною фундаментально-науковою компонентою та необхідною кваліфікаційною складовою, надавши право підготовки за цим рівнем лише закладам III–IV рівнів акредитації і чітко визначивши разом із роботодавцем місце цього освітньо-кваліфікаційного рівня на ринку праці;
- трансформувати освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста до ступеня магістра за галуззю знань (магістра інженерії, магістра права, магістра з бізнес-адміністрування та ін.) поряд із ступенем магістра наук, реалізувавши таким чином двоциклову підготовку фахівців з вищою освітою;
- разом із роботодавцями потрібно визначити перелік кваліфікацій і посад для випускників навчальних закладів України за рівнями "кваліфікований робітник", "молодий спеціаліст", "бакалавр", "магістр", і внести відповідні зміни до загальнодержавних нормативних документів;
- існуюча в Україні державна система акредитації та ліцензування вищих навчальних закладів має адаптувати свою діяльність до європейських систем визначення якості вищої освіти за узгодженими критеріями;
- керівні органи держави мають надати провідним університетам України автономії та академічних свобод на рівні європейських критеріїв і стандартів, звичайно підвищивши відповідальність цих закладів перед суспільством і перед владою.

Розв'язання цих та інших проблем, пов'язаних із входженням України до європейського освітнього і наукового простору, лежить у площині політичних рішень, спрямованих на інноваційний, науково-технологічний характер розвитку України, що дозволить забезпечити їй роль потужного гравця на європейському просторі.